

JURIJ HUMAR IN NJEGOVO ZDRAVLJENJE LJUDI Z MAGNETIZMOM

Nena Židov

323

IZVLEČEK

V članku je predstavljeno življenje in delo duhovnika Jurija Humarja (1819–1890). Poudarek je na njegovem zdravljenju ljudi, saj je Humar nedvomno doslej najbolj znan na Slovenskem delujoči zdravilec. Od leta 1853 do svoje smrti je zdravil s pomočjo magnetizma. Predstavljeni so načini zdravljenja in zdravilni pripomočki, ki jih je uporabljal, krajevni in socialni izvor zdravljenecv in odnos okolice do njegovega delovanja.

Ključne besede: etnologija, Slovenija, ljudsko zdravilstvo, alternativna medicina, magnetizem, Primskovo pri Litiji, duhovniki, 19. stoletje

ABSTRACT

The article presents the life and work of the priest Jurij Humar (1819–1890). The emphasis is on his treatment of people, because Humar was undoubtedly the best-known healer ever active in Slovenia. From 1853 until his death he treated people with magnetism. The article presents the treatment methods and healing aids he used, the geographical and social origin of his patients, and the attitude of his environment to Humar's activities.

Key words: ethnology, Slovenia, folk medicine, alternative medicine, magnetism, Primskovo near Litija, priests, 19th century

“Kar se moje osebe tiče, sodijo nekateri, da sem na pol svetnik, drugi, da sem na pol vrag, drugi me zopet imajo za šarlatana, nekateri za prismojenega človeka – neka babnica je celo trdila, da sem antikrist. Eni me smatrajo za heretika, drugi za čarovnika.”¹

Uvod

Jurij Humar je nedvomno eden najbolj znanih na Slovenskem delujočih zdravilcev. Po več kot stotih letih po njegovi smrti je spomin nanj še vedno živ in ljudje se v raznih stiskah še vedno obračajo nanj. O njegovem življenju in delu je ohranjenih kar nekaj virov, vendar pa je predvsem pri tistih, ki govorijo o njegovem

¹ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 231 (8. okt.), str. 4.

zdravljenju in raznih nenavadnih dogodkih, pogosto težko ugotoviti, kaj je resnično in kaj je plod ljudske domišljije. V pričujočem besedilu želim predstaviti življenje in delo Jurija Humarja, osrednjo pozornost pa posvečam njegovemu zdravljenju ljudi s pomočjo magnetizma.

V 19. stoletju je bilo na Slovenskem poleg strokovnega, uradno priznanega zdravstva, razširjeno zdravilstvo, ki so ga izvajali laiki. Zdravnike je predvsem kmečko prebivalstvo redko obiskovalo, saj niso zaupali njihovim metodam zdravljenja in zdravilom, njihove usluge so bile predrage, ovirala jih je tudi krajevna oddaljenost zdravnikov in jezik, saj so številni zdravniki govorili le nemško. Nanje so se pogosto obračali, ko je bilo že prepozno. Zdravilci so bili praviloma cenovno dostopnejši. ³²⁴ Njihove predstave o vzrokih bolezni so bile predvsem kmečkemu prebivalstvu bližje kot razlage zdravnikov. Predvsem višji socialni sloji so se na zdravilce obračali, kadar zdravniki niso dosegli pričakovanega rezultata. Zdravilci so zdravili s pomočjo naravnih in/ali čarovnih postopkov in sredstev. Z zdravilstvom so se ukvarjali pripadniki različnih socialnih slojev, od plemstva, duhovnikov do delavcev, krošnjarjev, kmetov in beračev.²

V tem času so se na Slovenskem uveljavljale tudi nekatere nove metode “naravnega zdravljenja”, ki so temeljile na empiriji, znanstveno pa niso bile dokazane. V Ljubljani in Kamniku so nastala kopaljšča, ki so sledila načelom nemškega duhovnika Sebastiana Kneippa (1821–1897), na Bledu je delovalo znamenito Riklijevo zdravilišče.³ Nekateri zdravniki in številni laiki so zdravili ljudi in živali s pomočjo homeopatije⁴ ter preskušali magnetizem.

Magnetizem

Utemeljitelj magnetizma je dunajski zdravnik Franc Anton Mesmer (1734–1815); po njem se ta metoda zdravljenja imenuje tudi mesmerizem. Mesmer je magnetizem pojmoval kot splošno razširjen, fin in nemerljiv fluid, ki vpliva na ves makro- in mikrokozmos. Izoblikoval je pojem *animalnega magnetizma*, ki naj bi obstajal v vsakem organizmu. Prvotno je za zdravljenje uporabljal magnet, potem pa je ugotovil, da je magnet le posrednik med magnetizerjem in magnetiziranim. Zdravljene z magneti je nadomestil z dotikom in božanjem. Kasneje je ugotovil, da zadošča le koncentracija magnetizerjevih misli. Magnetizem se je razširil v Franciji, delno tudi v Nemčiji⁵ in Angliji. Med ljudmi je imel veliko privrženecv pa tudi nasprotnikov; njegove učinke so preskušali zdravniki in laiki.⁶

² Marija Makarovič: Zdravstvena kultura agrarnega prebivalstva v 19. stoletju. *Slovenski etnograf* 33–34 (1988–1990), str. 484–485, 487–488.

³ Peter Borisov: Sto dvajset let od ustanovitve naravnega zdravilnega zavoda na Bledu. *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 3, 1975, str. 160–161.

⁴ Nena Židov: An Overview of the History of Homeopathy in Slovenia in the 19th Century. *Medizin, Gesellschaft und Geschichte* 23, 2004, str. 181–199.

⁵ Ivan Pintar: *Kratka zgodovina medicine*. Ljubljana: Medicinska fakulteta, 1950, str. 256–257.

⁶ Peter Borisov: *Zgodovina medicine: poskus sinteze medicinske misli*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1985, str. 249.

Nekaj jih je bilo tudi na Slovenskem, čeprav je bilo zdravljenje z magnetizmom z dekretom dvorne pisarne in gubernijske uredbe že leta 1824 prepovedano.⁷

Po doslej zbranih podatkih je v prvi polovici 19. stoletja s pomočjo magnetizma zdravil usmiljeni brat in zdravnik Matevž (Faust) Gradišek (1776–1837). Znan je bil predvsem kot zagrizen homeopat, okoli leta 1818 pa naj bi začel na sebi in drugih preskušati tudi zdravilne učinke magnetizma. Leta 1822 naj bi v Trstu kar 94 dni preskušal magnetizem na neki Urši Wolf, z magnetizmom pa naj bi zdravil tudi v svojem domu v Šmartnem pri Ljubljani, kjer je bival od 1824 do svoje smrti.⁸ *Novice* so leta 1854 poročale, da je v Ljubljani “magnetičar, ki zdaj tukaj bolnike vsake sorte edino s tem ozdravlja, da jih gladi, objema, stiska ...”.⁹ V Slovenskih Konjicah in okolici je konec 19. in v začetku 20. stoletja kot zdraviteljica slovela baronica Adelma Vay, roj. Wurmbrand (1840–1925), ki se je s svojim možem, ogrskim baronom Ödonom Vayem, leta 1870 naselila na posestvo Prevrat.¹⁰ Ukvarjala se je tudi s spiritizmom in naj bi bila jasnovidna. Poleg magnetizma je zdravila tudi s pomočjo homeopatije. Pokopana je v Slovenskih Konjicah.¹¹ Živinozdravnik Jernej Humar (1833–1908), brat Jurija Humarja, ki je živel v Mekinjah pri Kamniku, je s pomočjo magnetizma zdravil živali. Z magnetizmom pa se je ukvarjala tudi nečakinja Jurija Humarja, Filomena (1859–1922).¹² Največkrat omenjeni na Slovenskem delujoči magnetist pa je nedvomno duhovnik Jurij Humar. Sam si svojih zdravilnih in nekaterih drugih nenavadnih sposobnosti sicer ni znal razlagati, največ podobnosti pa je našel z magnetizmom.

Življenje Jurija Humarja

Humar¹³ je bil rojen leta 1819 v Vodicah pri Mekinjah blizu Kamnika. Šolo je obiskoval v Kamniku, gimnazijo pa v Karlovcu. Leta 1842 se je vrnil v Ljubljano, kjer je na liceju zaključil sedmi in osmi razred. Po maturi se je posvetil bogoslovju in bil leta 1847 posvečen v duhovnika. Kot kaplan je od leta 1848 služboval v

⁷ Fran Viljem Lipič: *Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane z vidika naravoslovja in medicine, zdravstvene ureditve in biostatike*. Ljubljana: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 2003, str. 373.

⁸ Janez Žan: Prior Faustus, usmiljen brat, zdravnik na Kranjskem. *Slovenec* 13, 1885, št. 77 (7. apr.), str. 1; št. 78 (8. april), str. 1; Fran Viljem Lipič: *Topografija ...*, str. 298 (nedvomno gre za opis Gradiškove lekarne in ordinacije v Šmartnem pri Ljubljani).

⁹ Iz Ljubljane. *Novice* 12, 1854, list 16 (25. febr.), str. 64.

¹⁰ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 230 (7. okt.), str. 5.

¹¹ Andreas Liptay - Wagner: Zum Gedenken an Baronin Adelma von Vay. <www.wegbegleiter.ch/gkrst/gksadel2.htm> (30.05.2005)

¹² Janez Žurga, Stanislav M. Maršič: *Čudodelnik s Primskovega : Jurij Humar, 1819–1890*, Celovec etc.: Mohorjeva založba, 1998, str. 15; Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 122 (30. maj), str. 3.

¹³ Podpisoval se je tudi kot Holmar, Oratimar Holmar. Ljudje so mu po kraju njegovega zadnjega bivanja rekli Primsko(v)ški gospod, Župnik s Primskovega, čeprav je začel zdraviti že prej in so ga ljudje množično obiskovali tudi, ko je bil župnik v Črmošnjicah.

Adlešičih, od 1850 v Črmošnjicah in od 1853 v Sostrem pri Ljubljani. Leta 1858 je bil nastavljen kot župnijski upravitelj v Staro Oselico in 1862 kot župnik v Črmošnjice. 1876. je nastopil službo župnika na Primskovem pri Litiji, kjer je deloval do svoje smrti leta 1890.¹⁴

Jurij Humar je bil nedvomno zelo širok in razgledan človek. Ukvarjal se je s filozofijo, teologijo, filologijo, naravoslovjem in astronomijo. Poznal je vse slovanske jezike. Že kot mladenič je bil proslovansko usmerjen. V svoji knjižnici je imel Sveto pismo v vseh slovanskih jezikih. Svoje zaznamke je pisal v cirilici, prav tako celo kroniko primskovske župnije.¹⁵ V cirilici je začel pisati okoli leta 1870, saj Trdina leta 1871 poroča, da Humar “/.../ nekaterim prijateljem, ki ga nekoliko razumejo, **326** dopisuje cirilski v svojem novem jeziku”.¹⁶ Govoril je nemščino, italijanščino, francoščino, angleščino, obvladal je latinščino, grščino in hebrejščino.¹⁷ Naučil se je tudi sanskerta, v katerem je pisal sorodnikom.

Spisal je več del, nekatera so bila natisnjena, druga so ostala v rokopisu. Pripisujejo mu prvi slovar umetno tvorjenega jezika (danes najbolj znan je esperanto), ki ga je namenil misijonarjem. Leta 1870 je v Gradcu kot G. Holmar založil in izdal *Der Universal-Dolmetsch oder eine Sprache für alle Nationen des Erdkreises, Ein pasigraphisches Werk mit 2000 Wurzelwörter sammt 200 Bildungsformen*. V predgovoru je napovedal tudi izid v italijanskem in angleškem jeziku.¹⁸ Leta 1871 je pri Leykamu prav tako v Gradcu izdal francosko verzijo.¹⁹ Trdina leta 1871 poroča, da je Humar za svojo *pasigrafijo* potrošil petsto forintov.²⁰ Leta 1873 je pošiljal svoje prispevke Majarjevemu *Slavjanu* v Celovec.²¹ V Humarjevi zapuščini je bil tudi rokopis slovenskega molitvenika.²²

Kaže, da je bil Humar v življenju velik samohodec. Ni se družil z duhovniki, izjemo je predstavljal le župnik iz Šmartnega pri Litiji, s katerim sta bila dobra prijatelja. Navzven ni kazal svojega stanu. Kolar si je zunaj cerkve nadel le redkokdaj.²³ Nosil je srajco iz domačega nebeljenega platna, široke hlače, surko in širokokrajni klobuk.

¹⁴ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 6 (6. sveč.), str. 45; Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 205 (8. sept.), str. 5; Pavel Lokovšek: O duhovniku, ki je zdravil s pokladanjem rok. *Obisk* 2, 1941, str. 56.

¹⁵ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 7 (13. sveč.), str. 53; Janez Žurga, Stanislav M. Maršič: *Čudodelnik s Primskovega ...*, str. 132.

¹⁶ Janez Trdina: *Podobe prednikov : zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870–1879. Knj. 1*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, 1987, str. 347.

¹⁷ Spomin na slovenskega čudodelnega zdravnika. *Jutro* 11, 1930, št. 241 (17. 10.), str. 3.

¹⁸ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 7 (13. sveč.), str. 53.

¹⁹ Janez Logar: Opombe. V: Janez Trdina, *Zbrano delo. Knj. 6: Verske bajke, stare in nove ; Bajke in povesti o Gorjancih (I. del)*. V Ljubljani: Državna založba Slovenije, 1954, str. 356.

²⁰ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 1*, str. 347.

²¹ Janez Logar: Opombe ..., str. 356.

²² Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 7 (13. sveč.), str. 53.

²³ Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja nekdanjega Primskovega gospoda. *Slovenec* 63, 1935, št. 295 (22. dec.), str. 15.

Ni se bril, brke in brado si je strigel s škarjami, da se zaradi magnetičnosti ne bi porezal. Zaradi brade se je moral celo zagovarjati pred cerkvenimi oblastmi.²⁴

Če je verjeti Trdinovim zapiskom, so bili tudi njegovi pogledi na vero svojski:

*“Glede vere jako liberalen, sovraži vnanjost, hoče i on imeti bolje prestavo s. pisma in posebno očenaša, psuje na jezuite in razglaša njih pridige za pregnane (‘kdo ve, kako in kaj je pekel – oni ga pa popisujejo kakor bi bili, že kterikrat tamo’)...”*²⁵

*“Holm hotel je postavši pop prepričati se o resnici tega, kar je učil se v teologii. Prebravši knjige in scripta, djal je da se naj pametneje izreke teh vampov resnici morda komaj približujejo, ne dosega je pa nobena ne.”*²⁶

Humarjevo osrednje življenjsko poslanstvo je bilo, kot kaže, pomagati ljudem v raznih težavah. Na to kaže njegova zapuščina (posebno njegova pisma) kakor tudi spomini nanj, ohranjeni v drugih virih. Na Humarja so se ljudje obračali v različnih stiskah. Verjeli so, da lahko vpliva na izboljšanje odnosov med sptimi zakonci in sosedi in potolaži žalostne.²⁷ Imel naj bi sposobnost vzpostavljanja stika z duhovi umrlih, uvidov v življenje ljudi v oddaljenih krajih in iskanja ukradenih stvari.²⁸ Pripisovali so mu posebno moč, s katero je lahko vplival na ljudi. Bil naj bi jasnoviden. Ljudje so mu nosili blagoslavljat številke za loto.²⁹ Pomagal je pri zaščiti domov pred tatovi, svetoval, kako ravnati z duhovi umrlih, ki se vračajo, odganjal je kače. Kmetje so se na nanj obračali za pomoč pri zaščiti njiv pred točo in v primerih, ko so njive, vinogradi in sadovnjaki slabo obrodili ali so pridelek v vinogradih uničevali ptiči.³⁰ Za pomoč so ga prosili tudi v primeru, ko so pridelek uničevali črvi in gosenice ali če so krti rili po polju. Vplival naj bi na večjo rodovitnost njiv. Blagoslavljat oziroma magnetizirat so mu prinašali semena, da bi bolje rodila. K Humarju so prihajali po pomoč tudi v primeru bolezni domačih živali.³¹

Vzrokov za njegovo priljubljenost predvsem med preprostimi ljudmi je zagotovo več. Opisujejo ga kot dobrega, skromnega, delovnega, mirnega, prijaznega, odkritosrčnega, nesebičnega, sočutnega in gostoljubnega moža, ki je bil pripravljen vsakomur pomagati. Bil naj bi vesel in vedno poln zdravega humorja.³² Tudi Trdina, ki ga je osebno poznal, je imel o njem dobro mnenje: *“Mističnega in napol mitičnega*

²⁴ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 6 (6. sveč.), str. 45; Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15.

²⁵ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 1*, str. 347.

²⁶ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 2*, str. 443.

²⁷ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 9 (27. sveč.), str. 69.

²⁸ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 1*, str. 347.

²⁹ Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15; Spomin na slovenskega čudodelnega zdravnika ..., str. 3.

³⁰ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 230 (7. okt.), str. 5; *Slovenec* 60, 1932, št. 231 (8. okt.), str. 4.

³¹ Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15; Iz življenja Primskovskega gospoda. *Slovenec* 64, 1936, št. 39 (16. febr.), str. 16; Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 230 (7. okt.), str. 5.

³² Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 9 (27. sveč.), str. 69; F. R.: O župniku Holmarju. *Slovenski narod* 63, 1930, št. 243 (24. okt.), str. 3.

župnika in magnetizerja Holmarja, ki ga nekateri ostro sodijo, sem pohvalil, ker ga poznam, da je jako pošten in blag človek in z dušo in telesom naš.”³³

Humar je bil med svojimi župljani priljubljen tudi zato, ker jim ni bilo treba dajati denarja za cerkev. Vsa popravila cerkve je kril iz lastnih sredstev.³⁴ Tudi za svoje duhovniške storitve je imel nizke cene. Njegov predhodnik na Primskovem je npr. za pokop zahteval 12 f., Humar pa le 5, in še to le od tistih, za katere je vedel, da mu jih lahko dajo.³⁵ Nedvomno pa je bil med ljudmi najbolj priljubljen zaradi svojega zdravljenja. Kmetje so mu še posebno zaupali tudi zato, ker je bil duhovnik. Razširjene so bile številne zgodbe o njegovem “čudežnem” delovanju.

328 Zdravljenje ljudi z magnetizmom

Humar je očitno poznal več načinov zdravljenja. Iz njegovih pisem nečakinji Filomeni in baronici Adelmi Vay³⁶ je razvidno, da je poznal delovanje homeopatskih zdravil,³⁷ ne vemo pa, če jih je tudi uporabljal. Poznal je učinke zdravilnih zelišč, ki jih je sam nabiral in priporočal tudi drugim, še posebno okoliškim kmetom, ki si niso mogli privoščiti obiska pri zdravniku. Iz zelišč je pripravljal tudi zdravilne praške.³⁸ Za bolnike, ki so se mu priporočili za pomoč, je pri maši prosil za Božjo pomoč.³⁹ Najbolj znano pa je bilo njegovo zdravljenje z magnetizmom, katerega učinke je začel preskušati leta 1853.⁴⁰

Svoje zdravilne sposobnosti je odkril povsem slučajno. Ko je kot kaplan služboval v Črmošnjicah, je od tamkajšnjega župnika slišal, da se zobobol ozdravi tako, da s palcem pritisneš na zob in potegneš od zoba čez vrat, prsi, noge in čez palec na nogi. To je z uspehom preskusil na mežnarjevi ženi. Ko se je to razvedelo, so tudi drugi začeli hoditi k njemu. Na osnovi izkušenj je ugotovil, da lahko ozdravi zobobol tudi le z glajenjem lica. K Humarju so začeli hoditi ljudje, ki so imeli bolečine v okončinah ali so bili prehlajeni, in ugotovil je, da lahko z glajenjem pomaga tudi njim. Svoje zdravilne moči je preskušal tudi na svojem novem delovnem mestu v Sostrem pri Ljubljani. Po izkušnjah ljudi je ugotovil, da jim lahko pomaga že s svojo prisotnostjo (dve osebi je nevede ozdravil grizavosti)⁴¹, razgovorom in pogledom.

Glas o Humarju se je hitro širil in nanj so se obračali ljudje z najrazličnejšimi težavami že v času, ko je bil duhovnik v Črmošnjicah. Na osnovi izkušenj je ugotovil, da lahko zdravi različne bolezni. Tako je pomagal pri težkih porodih in zdravil neplodnost

³³ Janez Logar: *Opombe ...*, str. 410.

³⁴ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 6 (6. sveč.), str. 46.

³⁵ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 3*, str. 868.

³⁶ Objavila jih je v svoji knjigi *Aus meinem Leben* (1900).

³⁷ Janez Žurga, Stanislav M. Maršič: *Čudodelnik s Primskovega ...*, str. 34, 82, 154.

³⁸ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 8 (20. sveč.) str. 62; Ik: Po stopinjah primskovskega gospoda. *Jutro* 21, 1940, št. 16a (22. jan.), str. 3.

³⁹ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 122 (30. maj), str. 3.

⁴⁰ Arhiv nadškofijskega ordinariata v Ljubljani, Škofijski arhiv Ljubljana – Markič, Primskovo.

⁴¹ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 150 (6. julij), str. 3.

žena, želodčne težave, bolečine v sklepih in hrbtenici, protin, revmatizem, krče, božjast, trganje po udih, zobobol, glavobol, poškodbe, boleznii oči, kraste, ošpice, razna prehladna obolenja, kačje pike, alkoholizem ...

Svojemu prvotnemu načinu zdravljenja s pomočjo glajenja obolelih delov je dodal še magnetiziranje pripomočkov, najprej kruha in vode, potem še vina, sladkorja, oblatov in papirja. Kaže, da je na to vplivalo branje razprav o magnetizmu *Anleitung zur mesmerischen Praxis* (Stuttgart 1852) in *Studium vom tierischen Magnetismus* (Innsbruck-München), ki ju je napisal profesor medicine v Bonnu Joseph Ennemoser (1787–1854). Na njegove razprave je naletel povsem slučajno. Bile so namreč natisnjene na časopisni papir, v katerega so bile zavite podobice, ki jih je Humar naročil iz Novega mesta.⁴² Kasneje je začel tovrstno literaturo zbirati in v svoji knjižnici je imel več knjig o magnetizmu in hipnotizmu,⁴³ leta 1879 pa mu je svojo knjigo, v kateri med drugim omenja svoje načine zdravljenja, poslala baronica Adelma Vay.⁴⁴ Humar je svoje zdravljenje ves čas izpopolnjeval na osnovi lastnih izkušenj in izkušenj drugih evropskih magnetistov.

Na Primskovem je sprejemal bolnike v majhni sobici v župnišču. Ljudje so na mizo polagali razne stvari, ki so jih prinesli s seboj za magnetiziranje.⁴⁵ Humar naj bi bil zelo dober diagnostik, ki je ugotovil bolnikove težave, še preden mu je le-ta kaj povedal o njih.⁴⁶ Po postavljeni diagnozi je največkrat gladil obolele dele telesa, redkeje premikal roke v neposredni bližini telesa ali pihal vanje. Za nadaljnje zdravljenje doma je magnetiziral in običajno blagoslovil pripomočke (največkrat kruh), ki so jih bolniki prinesli s seboj. Vedno jim je dal tudi natančna navodila, kako naj uporabljajo magnetizirane pripomočke (kakšne količine, na koliko časa in kako dolgo). Trdina je takole opisal njegovo zdravljenje v Črmošnjicah leta 1870: "*Holmariada. Jernej Erbežnik bil pri njem. Našel je mnogo ljudi. Pop kruha ni blagoslavljaj, ampak ga samo gledal, kake 1/2 četrte ure. Tudi je premikal ustnici in mencial nekoliko z nogama.*"⁴⁷

In leto kasneje: "*Aleša drgal po hrbtu in mu dal zoper bol želodca tudi kruh jesti.*"⁴⁸

Zopet Holmariada. Gorenka ni mogla ležati na desni strani – bolel jo bok. Holmar gledal je kakih 10 minut kruh, potem je drgnil z odlanom nekaj časa po boku in je rekel po kosček tega kruha pojesti zjutraj, opoldne in zvečer. Ali blagoslovil pa kruha ni."⁴⁹ V primeru, da je ugotovil, da boleznii ne more odpraviti, je to ljudem tudi povedal.⁵⁰

⁴² Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 231 (8. okt.), str. 4.

⁴³ Spomin na slovenskega čudodelnega zdravnika ..., str. 3.

⁴⁴ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 230 (7. okt.), str. 5. Verjetno gre za knjigo *Geist, Kraft, Stoff* (Dunaj 1870) ali *Studien über die Geisterwelt* (Leipzig 1874).

⁴⁵ Ik: Po stopinjah primskovskega gospoda ..., str. 3.

⁴⁶ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 8 (20. sveč.), str. 62.

⁴⁷ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 1*, str. 232.

⁴⁸ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 1*, str. 347.

⁴⁹ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 1*, str. 224–225.

⁵⁰ Ik: Po stopinjah primskovskega gospoda ..., str. 3.

Vsi bolniki pa se pri Humarju niso oglasili osebno. Nekateri so k njemu poslali drugo osebo, ki je s seboj prinesla tudi pripomočke za magnetiziranje. Humar je magnetiziral "univerzalne" pripomočke za vse vrste bolezni ali pripomočke le za določene tipe bolezni, vendar je ugotovil, da je zdravljenje uspešnejše, če magnetizira za določeno bolezen.⁵¹ Bolnikom iz oddaljenih krajev (npr. z Bavarske), s katerimi je komuniciral le preko pisem, je namesto kruha pošiljal oblate in pole papirja z oznakami, koliko smejo vzeti.⁵² Pripravljal je papir za različne vrste bolezni; tega so bolniki duhali ali imeli nekaj časa v ustih. Po slini naj bi prišla moč v telo. V primeru, da je imel kdo več težav, je moral izmenično jemati različne liste. Humar je tudi jasno označil, koliko magnetiziranega papirja smejo uporabiti.⁵³

330 Magnetizirane pripomočke in njih uporabo je občasno prilagajal posameznim bolnikom in vrsti bolezni. Tako je npr. svojemu hlapcu na Primskovem zdravil oči tako, da mu je dal papirček, ki ga je moral osliniti in ga ponoči dajati na oči. Osemletni deklici je pozdravil hripavost z melisnimi sladkorčki. Zaužiti je morala dva sladkorčka na uro. Nosečnicam je magnetiziral trakove, s katerimi so se prepasale pred porodom, da so laže rodile.⁵⁴ Za enoletno deklico, ki je imela božjast, je magnetiziral srajčko.⁵⁵

Magnetizirane pripomočke so morali ljudje uporabljati po Humarjevih navodilih. Če so pretiravali ali uživali pripomočke, ki jim niso bili namenjeni, so lahko imeli težave. Znanih je kar nekaj zgodb o tem, kaj se je dogajalo ljudem, ki niso upoštevali Humarjevih navodil, bodisi da jih je magnetiziran kruh premamil zaradi lakote ali so vsega pojedli naenkrat, da bi čimprej ozdraveli.

Med ljudmi najbolj razširjeno zgodbo o tem, da s Humarjevim "zdravilnim" kruhom ne kaže pretiravati, je zapisal Trdina: "*Kakor vsakemu drugemu, rekel je gospod neki ženski, da naj ga uživa vsak dan nekoliko potov v prav malih koscih. Baba pa je hotela ozdraveti precej in je požrla ves kruh naenkrat. Vsled tega je umrla. Ljudje so zavpili, far jo je umoril. Župnik pa je dal na to ranjko odkopati in jo zaklel, da naj pove po pravici, kdo je kriv nje smrti. Mrtva se skloni in spregovori vpricho velike množice ljudi: Jez sama, ne pa gospod ki bi me bili ozdravili, ko nebi bila jaz tako samopašna in neumna. Vsled te dogodbe, ki jo vsi kmetje verjamo, narastel je Humarjev ugled do take višine, da ga smatrajo ljudje skoraj za vsemogočnega.*"

Isti avtor je zapisal še eno prigodo s kruhom: "*Neki ženski hoteli so tak blagoslovljen kruh vzeti žandarji, ali ko so ga prijeli je bil tako težak da ga niso mogli naprej nesti in morali so ga dat ženi nazaj.*"⁵⁶

⁵¹ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 231 (8. okt.), str. 4; Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 131 (10. junij), str. 5.

⁵² Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 230 (7. okt.), str. 5.

⁵³ F. R.: O župniku Holmarju ..., str. 3.

⁵⁴ Ivan Šašel: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15; Iz življenja Primskovskega gospoda ..., str. 16.

⁵⁵ Pavel Lokovšek: O duhovniku, ki je zdravil ..., str. 57.

⁵⁶ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 3*, str. 868.

Sicer pa tudi Humar v svojih pismih omenja primere oseb, ki niso upoštevale njegovih navodil o uporabi magnetiziranih pripomočkov in so zato imele težave. Leta 1879 je npr. neka ženska prinesla magnetizirat kruh. Na poti domov je vsega pojedla. Skočila je v kalno vodo in utonila. Nekoga je bolel zob in je pojedel preveč kruha. Stanje se mu je poslabšalo in morali so mu izdreti dva zoba. Nekega fanta, ki se je oglasil pri Humarju zaradi poškodb in je pojedel ves kruh naenkrat, so zjutraj našli nezavestnega in v krču. Humar mu je moral poslati "protizdravilo" v obliki magnetiziranega sladkorja.⁵⁷ Neki materi je Humar poslal magnetiziran papir za sina, ki je imel božjast. Papir pa je poskusila tudi bolnikova sestra, nakar jo je začelo trgati po nogah. Humar ji je moral poslati "protizdravilo".⁵⁸ Neko dekle naj bi neslo k Humarju magnetizirat kruh za bolno mater. Domov grede ga je sama pojedla in je hudo zbolela.⁵⁹

Tovrstni primeri se zdijo neverjetni, vendar kaže, da je Humar ravno zaradi njih začel opuščati zdravljenje s pomočjo kruha in sladkorja in v osemdesetih letih večinoma zdravil le s pomočjo papirja, pri čemer je težje prišlo do "predoziranja". Tudi svoji nečakinji Filomeni je zdravljenje s kruhom in sladkorjem odsvetoval, da ljudje zaradi "predoziranja" ne bi umrli.⁶⁰

Med ljudmi se je o Humarju in njegovem zdravljenju veliko govorilo. Krožile so številne zgodbe o raznih z njim povezanih "čudežnih" ozdravljenjih in drugih "čudežnih" dogodkih. Nekateri so menili, da zdravi z neko nadnaravno močjo, ki je kos vsem boleznim; drugi so pripisovali uspehe njegovega zdravljenja vražam in coprnijam, se mu posmehovali in se norčevali iz njega.⁶¹

Ljudje so ga začeli množično obiskovati že v Črmošnjicah, kjer je bil nastavljen za župnika leta 1862, ko pa se je preselil na Primskovo, je njegov sloves še bolj narasel.⁶² Dnevno ga je obiskalo tudi do dvesto ljudi. Leta 1877 naj bi se nanj obrnilo več tisoč ljudi.⁶³ Nekatero bolnike naj bi k njemu pošiljali celo zdravniki. Eden takih naj bi bil npr. zdravnik iz Šentvida pri Stični.⁶⁴ Skorajda ni bilo dneva, da se pri Humarju ne bi kdo oglasil. Veliko ljudi je vsako leto prihajalo na Primskovo na mali šmaren (8. septembra), ko so romali k cerkvi Matere Božje in hoteli imeti še zdravila. "*Minila je mala maša, hvala Bogu! To je dan v letu, katerega se najbolj bojim. Že prejšnji dan prihajajo romarji in vsak hoče imeti zdravil ter pripoveduje*

⁵⁷ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 126 (3. junij), str. 3.

⁵⁸ Janez Žurga: *Čudodelnik s Primskoveg Jurij Humar (1819–1890)*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1969, str. 69.

⁵⁹ Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15.

⁶⁰ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 126 (3. junij), str. 3.

⁶¹ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 7 (13. sveč.), str. 53.

⁶² Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj.* 3, str. 868.

⁶³ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 205 (8. sept.), str. 5; Matej Suhač: Težave župnika Jurija Humarja s posvetno in cerkveno oblastjo. V: Pavel Sporn (ur.), *Rod se za rodom vrsti : zbornik Župnije Primskovo na Dolenjskem ob 250-letnici začetka župnije*. Primskovo: Župnijski urad, 2003, str. 348–349.

⁶⁴ Janez Žurga, Stanislav M. Maršič: *Čudodelnik s Primskovega ...*, str. 116.

*svoje nadloge in čim bolj ga odganjaš, tem bolj vate tišči. Drugi dan po maši sem pa papir trgjal in dajal, nobenega nič vprašal, pa so bili tako nepočakljivi kot ...*⁶⁵

Na Primskovo so prihajale številne potovke po magnetizirane pripomočke za določene ljudi iz svoje okolice ali po “univerzalne” pripomočke, s prodajo katerih so se preživljale. Če so prišle po zdravilo za znano osebo, so Humarja seznanile z njeno težavo; bolniki so po potovkah pošiljali tudi predmete, ki naj bi jih energiziral, in tudi darila.

Številni kraji so imeli stalne potovke, ki so hodile na Primskovo. V okolici Litije je živela ena, ki je hodila večkrat na mesec na Primskovo. V Litiji je kupila zemlje in jih nosila blagoslavljat. Potem jih je prodajala za zdravljene različnih 332 boleznih ljudi in živali.

Stalna potovka je prihajala iz Device Marije v Polju pri Ljubljani.⁶⁶ Vsako sredo zvečer je v Litijo prihajala potovka Micka iz Ljubljane, ki so ji rekli *primskovška potovka*. Prespala je v Litiji. Prinesla je kose kruha, zemlje, rogljiče, piškote, poročne prstane, oguljene denarnice, iz katerih je bil ukraden denar, moške srajce, učne knjige dijakov. In darove za župnika: pisemski papir, ovitke, cigare, kavo, večinoma pa razna živila. Naslednje jutro je šla z vsem tem mimo Šmartnega, Kostrevnice, Lupinice čez Mišji Dol na Primskovo – tri ure hoda. Stalno primskovsko potovko so imeli Zagorje, Trbovlje, Metlika, Novo mesto in drugi večji kraji.⁶⁷

Po zdravila za štirideset in še več oseb so konec sedemdesetih let 19. stoletja prihajali s Štajerskega, iz okolice Celja in vzhodno od Celja. Pripeljali so se do Litije, do Primskovega pa so šli peš.⁶⁸ Ljudje, ki so prihajali na Primskovo, so prenočevali po okoliških vaseh, posebno na Potoku in Mišjem Dolu – predvsem tisti, ki so prihajali od daleč, s Hrvaške, Bele krajine, Kočevskega, in niso mogli v enem dnevu prispeti na cilj ter so pot nadaljevali naslednje jutro.⁶⁹

Večkrat so Humarja klicali tudi k bolnikom na dom. Kadar je imel čas, se je podal na pot. Tako je obiskoval bolnike iz okoliških vasi, ki niso mogli do njega. Občasno je odhajal v Ljubljano, kjer so ga ves dan vodili od hiše do hiše k bolnikom različnih socialnih slojev.⁷⁰ Kadar je šel po opravkih v Ljubljano, je prenočeval pri Medičarjevih na Šentpeterski cesti št. 47. Ko so ljudje izvedeli, da je tam, so množično prihajali k Medičarju. Humar je magnetiziral kruh in nekatere druge predmete, ki so jih prinesli s seboj, in delil trikotne in kvadratne magnetizirane papirčke.⁷¹

Na Humarja so se obračali bolniki iz okoliških vasi pa tudi z drugih delov Dolenjske, z Gorenjske, s Štajerske, Koroške, Hrvaške, iz Avstrije predvsem z Dunaja

⁶⁵ Janez Žurga: *Čudodelnik s Primskovega ...*, str. 72.

⁶⁶ Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15; Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 131 (10. junij), str. 5.

⁶⁷ Mica Kepa: Primskovski župnik. *Slovenec* 60, 1932, št. 265 (18. nov.), str. 3.

⁶⁸ Janez Žurga, Stanislav M. Maršič: *Čudodelnik s Primskovega ...*, str. 110.

⁶⁹ Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15.

⁷⁰ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 8 (20. sveč.), str. 62.

⁷¹ Mica Kepa: Primskovski župnik ..., str. 4.

Cerkev in lipa na Primskovem, 2005, foto Nena Židov

in iz Nemčije zlasti z Bavarske. Preko pisem so ga prosili za pomoč iz Francije, Španije in celo iz Amerike.⁷² Njihov socialni izvor je bil zelo različen. Zdravil je preproste kmečke ljudi, meščane, duhovnike ... pa tudi aristokrate. Nižji socialni sloji so se nanj obrnili večinoma že ob začetku svojih zdravstvenih težav, predstavniki višjih socialnih slojev pa največkrat takrat, ko so že izčrpali vse možnosti tedanje uradne medicine.

334 Tako je prišlo k Humarju nekaj ljudi, ki so se prej zdravili na dunajski kliniki. Leta 1889 je bila npr. pri Humarju neka ženska z Dunaja, ki je imela težek porod. Zdravniki so jo razglasili za neozdravljivo in ji zaradi prisada napovedali le še tri leta življenja. S Humarjevo pomočjo je na veliko začudenje zdravnikov ozdravela v treh tednih.⁷³ Tudi neka druga gospa M. B., ki se je eno leto brezuspešno zdravila na dunajski kliniki, je po Humarjevih magnetiziranih pripomočkih ozdravela, enako soproga ruskega gubernatorja v Odesi, ki se je tudi zdravila na Dunaju. Humar je ozdravil tudi nekega visokega državnega uslužbenca z Dunaja. Tudi z Bavarsko so se nanj obračali predvsem tisti, ki jim uradna medicina ni mogla pomagati.⁷⁴

Najbolj znamenit Humarjev zdravljeneec pa je bil nedvomno pretendent za španskega kralja Don Carlos. Imel je težave z grlom, po zdravniškem posegu ni mogel več glasno govoriti. Leta 1884 je bil pri Humarju, ki mu je dal tudi zdravilne pripomočke, in stanje se mu je izboljšalo.⁷⁵ V zahvalnem pismu je med drugim zapisal: "*Odkar sem imel veliko čast, Vas veličastni, pred letom obiskati, sem zdrav, kakor že dolgo ne.*"⁷⁶

Humar je zdravil brezplačno, hvaležni bolniki pa so mu že kar vnaprej ali po uspešnem zdravljenju prinašali ali pošiljali razna darila, od denarja do živil. Kmetje in kmetice so mu nosili za plačilo razne domače pridelke kot npr. kose prekajene svinjine, jajca, maslo itd. Odvečna živila naj bi Humar prodajal.⁷⁷ Trdina opisuje prinašanje darov v Črmošnjicah leta 1870 takole: "*Vsak prinesel je kak dar: masla, sadja, pleča, čutaro vina etc. Te darove pokladali so eden za drugim, na mizo ali pod mizo in pop govoril je hitro zapored: Bog lonaj – Bog lonaj. Dekla odnašala je vse to v kuhinjo.*"⁷⁸

Darove, ki jih je prejel v obliki denarja, je porabil za vzdrževanje cerkve, za katoliške misijone in ubožne duhovnike. V njegovi zapuščini je bilo npr. pismo iz leta 1879, v katerem se mu katoliški misijonar Chas. A. Vogl zahvaljuje za izdatno pomoč za novo ustanovljeni misijon v New Yorku. V časniku *Katholische Missionen* so njegovi darovi zabeleženi pod šifro *Ad majorem Dei gloriam*.⁷⁹

⁷² Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 8 (20. sveč.), str. 62.

⁷³ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 156 (13. julij), str. 3.

⁷⁴ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 9 (27. sveč.), str. 69.

⁷⁵ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 139 (21. junij), str. 3; Janez Žurga, Stanislav M. Maršič: *Čudodelnik s Primskovega ...*, str. 113–114.

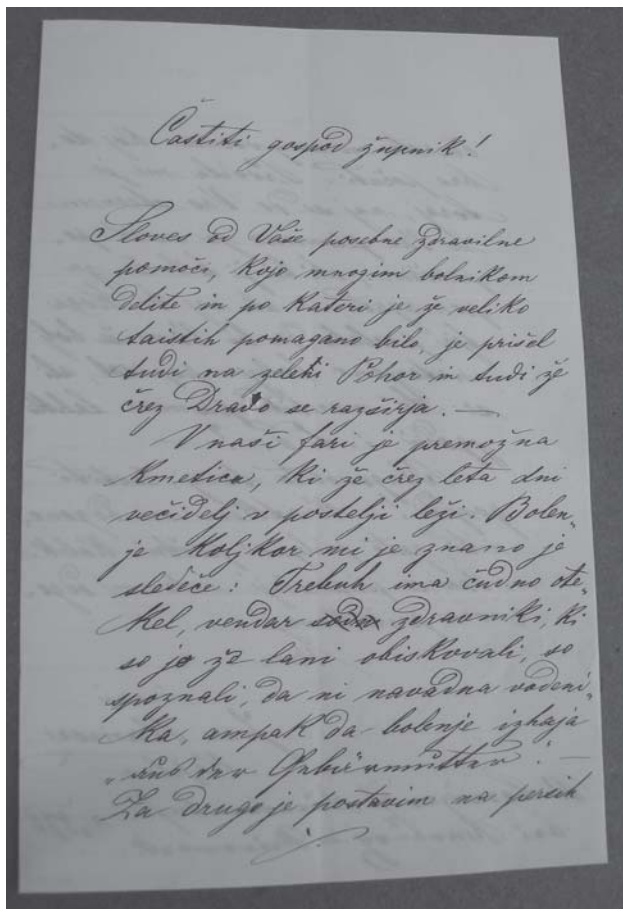
⁷⁶ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 9 (27. sveč.), str. 69.

⁷⁷ F. R.: O župniku Holmarju ..., str. 3; Matej Suhač: Težave župnika Jurija Humarja ..., str. 348.

⁷⁸ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. I*, str. 232.

⁷⁹ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 8 (20. sveč.), str. 62.

Humar je večkrat razmišljal o svojem delovanju, ki je nemalokrat začudilo tudi njega, in si ga skušal razložiti: “/.../ Kje imam to moč? Ali v laseh ali v nohtih ali kje? Ali je v moji volji ... ali je ta moč kaj drugega kot moja volja, da pa je moji volji pokorna in stori, kar hočem – kdo to ve? /.../ Te moči so Božji dar; /.../”⁸⁰ Menil je, da ima v sebi neki magnetizem, neki eteričen fluid, ki se da prenesti na drugo osebo in ki toliko vpliva na njegove živce, da ozdravi nekatere bolezni.⁸¹ “Ko bi jaz ne bil duhovnik, bi me morebiti ljudje sodili, da sem z vragom v zvezi, zdaj pa vendar mislijo, da z vragom nimam nič opraviti.”⁸²

Pismo kaplana Ivana Ramovša iz Puščave na Pohorju, 1878
(Arhiv nadškofijskega ordinariata v Ljubljani, Škofijski arhiv Ljubljana, fasc. 265,
Primskovo na Dolenjskem)

⁸⁰ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 145 (28. junij), str. 3.

⁸¹ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 7 (13. sveč.), str. 54.

⁸² Janez Žurga: Čudodelnik s Primskovega ..., str. 65.

Da je Humar mnogim pomagal, pričajo ohranjena zahvalna pisma zdravljenecv. Večino pisem pa so po njegovi smrti žal sežgali.⁸³ Kljub predvsem med kmečkim prebivalstvom splošno razširjenemu mnenju o njegovi vsemogočni zdravilni moči se je sam zavedal svojih omejitev: “/.../ *toda marsikateremu ne morem pomagati; ne vem pa, zakaj ne.*”⁸⁴ Na osnovi izkušenj je tudi ugotovil, da ne more zdraviti sebe in svojih sorodnikov. “*Ko sem bil bolan, sem drugim pomagal, sebi pa nisem mogel nič pomagati; zdaj upam, da zopet ozdravim.* (Leta 1885 je imel namreč težave z zobmi in herpes zoster. Op. N. Ž.) /.../ *Ko sem bil bolan, je gospodinja ljudem dajala papir, ki sem jim ga pripravil za zdravilo.*”⁸⁵ “*Dosežem mnogo srečnih uspehov, toda svoje bolne sestre ne morem ozdraviti, zakaj – sam ne vem ...*”⁸⁶ Zanimivo je, da med množico pričevanj o Humarjevem zdravljenju ni nobene omembe neuspešnega zdravljenja. Doslej sem naletela tudi le na eno zgodbo, ki njegove posebne sposobnosti povezuje z goljufijo.⁸⁷

Poleg množice hvaležnih zdravljenecv, ki so mu zaupali in gledali nanj kot na “čudodelca”, so bili že v času njegovega bivanja v Črmošnjicah seveda tudi taki, ki so v njem videli “mazača” in goljufa. O njegovem zdravljenju so pisali v časopisju. Tako je bil npr. v Linzer Tages-Post (št. 91, 23. 4. 1870) objavljen kritičen prispevek z naslovom *Ein Geistlicher als Wunderdoctor*, v katerem so Humarjevo zdravljenje označili kot *hokuspokus*, s katerim privablja ljudi iz daljnih dežel.⁸⁸ Njegovo delovanje je obsojala cerkvena oblast, češ da s svojim delovanjem škoduje veri. Težave je imel s posvetno oblastjo, saj so ga zdravniki večkrat prijavili zaradi mazaštva.⁸⁹ Med njimi naj bi bil tudi Kulovec, ki ga leta 1870 omenja Trdina: “*Holmar misli da je tožil ga radi ozdravljenja Kulovec, ker ga je enkrat opominjal, naj ne pregleduje ženskim p., če si pridejo lečit n.pr. roko ali kak drug ud.*”⁹⁰ Težave z zdravniki in oblastjo so se nadaljevale tudi na Primskovem.

Vendar pa je Humar, kakor sam pravi, tudi proti zdravnikom in žandarjem uporabil svojo nenavadno moč. “*Posledica mojega zdravljenja je bila, da so me začeli zdravniki preganjati in me postavili pod žandarmerijsko nadzorstvo. Toda izmuznil sem se jim in svojo moč uporabljal drugače, da mi niso mogli do živega.*”⁹¹ V zvezi s Humarjem in žandarji je zapisanih več prigod. Večkrat je moral na zagovor v Litijo. Menda so se ga nekoč tako prestrašili, da so popadali po tleh. Naslednjic so k njemu poslali dva orožnika, ki naj bi ga pripeljala v Litijo na zaslišanje. “Uročil”

⁸³ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 9 (27. sveč.), str. 69.

⁸⁴ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 231, (8. okt.), str. 4.

⁸⁵ Viktor Čadež: Pisma Primskovskega gospoda. *Slovenec* 61, 1933, št. 142 (24. junij), str. 4.

⁸⁶ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 230, (7. okt.), str. 5.

⁸⁷ F. R.: O župniku Holmarju ..., str. 3.

⁸⁸ Jurij Humar: Iz Črmošnjic. *Zgodnja Danica* 24, 1871, list 38 (22. kimovec), str. 309.

⁸⁹ Glej: Matej Suhač: Težave župnika Jurija Humarja ...; Spomin na slovenskega čudodelnega zdravnika ..., str. 3.

⁹⁰ Janez Trdina: *Podobe prednikov ... Knj. 1*, str. 88.

⁹¹ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 231 (8. okt.), str. 4.

ju je, da se vse dopoldne nista mogla oddaljiti od župnišča. Lahko sta šla šele popoldne.⁹² Na zagovor naj bi šel celo na višje sodišče v Gradcu, vendar naj bi tudi tam uporabil svoje posebne sposobnosti in imel od takrat mir pred sodišči.⁹³

Humar po Humarju

Leta 1890 je bila zelo huda zima in veliko ljudi v okolici Primskovega je zbolelo. Humar jih je obiskoval na domu in se tudi sam prehladil. Po osemdnevni bolezni je umrl. Vest o njegovi smrti je bila 26. decembra objavljena v Zgodnji Danici:

“Umerl je in pretekli ponedeljek, 22. t.m., pokopan bil čast.g. Jurij Humar, župnik na Primskovem, priprosta, nesebična duša, velik dobrotnik človeštva. Bog mu daj večni mir; časnega je imel malo. Ko bi kdo njegovih prijateljev nekoliko popisal njegovo življenje, bi vstregel občinstvu in vredništvu.”

337

Na njegov pogreb je kljub mrzli zimi, visokemu snegu in slabi poti prišlo več sto ljudi; številni med njimi so zelo jokali. Še po pogrebu so ljudje obiskovali njegov grob, poklekali so na zmrznjeno zemljo in tam molili.⁹⁴ Humar je v enem od svojih pisem zapisal: *“Ko bom pa jaz brez telesa, morda ne bom mogel sanj napraviti, k zdravju pomagati bom pa morebiti mogel. /.../ Ko bom pa v nebesih, bom po meri ljudi vsemogočen in, kolikor bom hotel dobrega storiti, bom storil, ker bom imel moč...”*⁹⁵ Ne vemo sicer, če je razen njegovih sorodnikov še kdo poznal vsebino tega pisma, vendar so številni ljudje zaupanje in vero v pomoč, ki je bila prej povezana s Humarjem, prenesli na njegov grob in na cerkev z okolico. Razširilo se je prepričanje, da je njegova čudežna moč še vedno prisotna, da seva iz njegovega groba. Še vedno so verjeli v njegovo čudežno pomoč pri bolezni. V obdobju med obema svetovnjima vojnama so z njegovega groba še vedno odnašali kamenčke in zemljo ter trgali travo in cvetlice, z lipe pri cerkvi so trgali veje in liste.⁹⁶ Posedali so na grobu, roke so polagali na spominsko ploščo. Kdor je imel doma kak predmet, ki ga je magnetiziral in blagoslovil Humar, ga je po njegovi smrti skrbno hranil. Tudi po drugi svetovni vojni je bil spomin nanj še zelo živ. O tem med drugim pričajo zapisi terenskih ekip, ohranjeni v dokumentaciji Slovenskega etnografskega muzeja.⁹⁷

Vera v čudežno moč Humarjevega groba in cerkve z okolico se je ohranila vse do danes. Njegov grob je še vedno zelo obiskan. Cerkev obiskujejo bolniki, ki jih je uradna medicina odpisala, in v njej naj bi se občasno še vedno dogajala čudežna

⁹² Ivan Šašelj: Črtice iz življenja in delovanja ..., str. 15.

⁹³ Spomin na slovenskega čudodelnega zdravnika ..., str. 3.

⁹⁴ Francis: Jurij Humar. *Zgodnja Danica* 44, 1891, list 6 (6. sveč.), str. 46.

⁹⁵ Janez Žurga: *Čudodelnik s Primskovega* ..., str. 67.

⁹⁶ Pavel Lokovšek: Primskovski gospod. *Slovenec* 60, 1932, št. 231 (8. okt.), str. 4; Ivan Šašelj: Iz življenja Primskovškega gospoda ..., str. 16.

⁹⁷ Teren 2 (Šmarje - Sap - Polica), 1949, zv. 30, 35; Teren 5 (Šentvid pri Stični), 1950, zv. 14, 15, 17; Teren 6 (Mokronog), 1951, zv. 14, 17.

Nagrobnik Jurija Humarja ob cerkvi na Primskovem, 2005, foto Nena Židov

ozdravljenja. Na desnem stranskem oltarju je knjiga priprošenj in zahval, saj se ljudje na Humarja še vedno obračajo s prošnjami za zdravje in druge težave. Po oceni radiestezistov pa je na Primskovem tudi mnogo zdravlilnih točk. Leta 1990 je župnija Primskovo na Dolenjskem proslavljala stoletnico smrti Jurija Humarja in takrat se je porodila ideja, da bi se nanj spomnili vsako leto. Tako imajo vsako leto sredi oktobra Humarjevo nedeljo. Dan obeležujejo tako, da povabljeni duhovniki spregovorijo o Humarju ali župniji Primskovo, po maši pa primskovski gospodinje pripravijo razne dobrote. Popotno društvo Levstikova pot v soorganizaciji Župnije Primskovo na Dolenjskem od leta 2004 organizira Humarjev pohod, namenjen rekreaciji, spoznavanju dediščine na Primskovem in spoznavanju Jurija Humarja. In nenazadnje je spomin na Humarja ohranjen v Trdinovih *Bajkah in povestih o Gorjancih* (Zagovornik) in *Črticah in povestih iz narodnega življenja* (Polnočni mrak).

Za konec

Jurij Humar je nedvomno fenomen med slovenskimi zdravilci. Danes bi ga z vidika alternativne medicine in parapsiholoških pojavov lahko označili kot bioenergetika, radiestezista, jasnovidca, hipnotizerja, telepata ... Njegovo magnetiziranje bi danes verjetno poimenovali *energiziranje*. Nedvomno je doslej najbolj znan na Slovenskem delujoči zdravilec, katerega sloves je za časa njegovega življenja segal tudi daleč izven slovenskih meja. Z vidika raziskovanja zdravilstva je eden redkih na Slovenskem delujočih zdravilcev, o katerem imamo natančnejše podatke o načinih zdravljenja (vsaj o vidnih) in o krajevnem ter socialnem izvoru zdravljenecov. Zgodbe o njem so se ohranile med ljudmi vse do danes in preučevanje njihovih različic bi bilo nedvomno zelo zanimivo. Vsekakor bi bila dobrodošla tudi temeljitejša raziskava o vsem, kar se v zvezi s Humarjem dogaja danes, več kot sto let po njegovi smrti.

LITERATURA IN VIRI

BOGATAJ, Janez

1973 Iz ljudske medicine na Dolenjskem. V: Zgodovinski oris zdravstva na Dolenjskem. Ljubljana: Zdravstveni vestnik, str. 26–43.

BORISOV, Peter

1975 Stodvajset let od ustanovitve naravnega zdravilnega zavoda na Bledu. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 3, str. 159–174.

1985 Zgodovina medicine: poskus sinteze medicinske misli. Ljubljana: Cankarjeva založba.

[BOŽNAR, Franc]

1930 O pokojnem župniku Holmarju. Jutro 11, št. 260 (9.11.), str. 8.

BREGAR, Rudi

2002 Levstikova pot – podoba časa. Litija: Narava Bregar.

ČADEŽ, Viktor

1933 Pisma Primskovskega gospoda. Slovenec 61, 1933, št. 122 (30. maj), str. 3; št. 123 (31. maj), str. 3; št. 125 (2. junij), str. 5; št. 126 (3. junij), str. 3; št. 130 (9. junij), str. 3; št. 131 (10. junij), str. 5; št. 133 (13. junij), str. 3; št. 134 (14. junij), str. 3; št. 136 (17. junij), str. 3; št. 139 (21. junij), str. 3; št. 142 (24. junij), str. 4; št. 145 (28. junij), str. 4; št. 149 (5. julij), str. 3; št. 150 (6. julij), str. 3; št. 152 (8. julij), str. 3; št. 154 (11. julij), str. 3; št. 155 (12. julij), str. 3; 156 (13. julij), str. 3; št. 157 (14. julij), str. 3.

F. R.

1930 O župniku Holmarju. Slovenski narod 63, št. 243 (24. okt.), str. 3.

Fr

340 1990 Vse kar imam, mi je dal Bog: oživili spomin na "Primskovskega gospoda". Družina 39, št. 40, str. 5.

FRANCIS

1891 Jurij Humar. Zgodnja Danica 44, list 6 (6. sveč.), str. 45–46; list 7 (13. sveč.), str. 53–54; list 8 (20. sveč.), str. 62; list 9 (27. sveč.), str. 69.

FRANZ

2005 Franz Mesmer. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Mesmer>> (24. 5. 2005)

HUMAR, Jurij

1871 Iz Čermošnjic. Zgodnja Danica 24, list 38 (22. kimovec), str. 309; list 46 (17. listopad), str. 374.

Ik

1940 Po stopinjah primskovskega gospoda. Jutro 21, št. 16a (22. januar), str. 3.

IZ

1854 Iz Ljubljane. Novice 12, list 16 (25. febr.), str. 64.

KEPA, Mica

1932 Primskovski župnik. Slovenec 60, št. 265 (18. nov.), str. 3–4.

LIPIC, Fran Viljem

2003 Topografija c.-kr. deželnega glavnega mesta Ljubljane z vidika naravoslovja in medicine, zdravstvene ureditve in biostatike. Ljubljana: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije.

LIPTAY - Wagner, Andreas

1997 Zum Gedenken an Baronin Adelma von Vay. <www.wegbegleiter.ch/gkrst/gksadel2.htm> (30. 05. 2005)

LOCAR, Janez

1954 Opombe. V: Janez Trdina, Zbrano delo. Knj. 6: Verske bajke, stare in nove; Bajke in povesti o Gorjancih (I. del). V Ljubljani: Državna založba Slovenije, str. 333–419.

LOKOVŠEK, Pavel

1932 Primskovski gospod. Slovenec 60, št. 205 (8. sept.), str. 5; št. 230 (7. okt.), str. 5; št. 231 (8. okt.), str. 4.

1941 O duhovniku, ki je zdravil s pokladanjem rok. Obisk 2, str. 56–58.

MAKAROVIČ, Marija

1991 Zdravstvena kultura agrarnega prebivalstva v 19. stoletju. Slovenski etnograf 33–34 (1988–1990), str. 481–528.

MURN, Lidija

1998 Ljudje so ga imeli za svetnika: čudodelnik s Primskovega: Jurij Humar. Dolenjski list 49, št. 13 (2.IV.), str. 21.

PAVLIČ, Jože

1991 Ni maral šole, nato pa postal učenjak: po sledih rojaka Jurija Humarja. Kamniški občan 31, št. 18 (24. X.), str. 7.

1991a Po sledih rojaka Jurija Humarja: čudodelnik s Primskovega. Kamniški občan 31, št. 19 (7. XI.), str. 6; št. 20 (21. XI.), str. 6.

341

P. L.

1941 Nekaj spominov na župnika čarovnika. Jutro 22, št. 29 (28. julij), str. 3.

PINTAR, Ivan

1950 Kratka zgodovina medicine. Ljubljana: Medicinska fakulteta.

PREŠEREN, Polona

1992 Primskovo in Jurij Humar. Rodna gruda 39, št. 11, str. 49.

SOSIČ, Barbara

2000 Gradivo o ljudski medicini v zapisih terenskih ekip Slovenskega etnografskega muzeja. Etnolog 10, str. 213–254.

SUHAČ, Matej

2003 Težave župnika Jurija Humarja s posvetno in cerkveno oblastjo. V: Pavel Sporn (ur.), Rod se za rodom vrsti: zbornik Župnije Primskovo na Dolenjskem ob 250-letnici začetka župnije. Primskovo: Župnijski urad.

SPOMIN

1930 Spomin na slovenskega čudodelnega zdravnika. Jutro 11, št. 241 (17.10.), str. 3.

ŠAŠELJ, Ivan

1935 Črtice iz življenja in delovanja nekdanjega Primskovega gospoda. Slovenec 63, št. 295 (22. dec.), str. 15.

1936 Iz življenja Primskovškega gospoda. Slovenec 64, št. 39 (16. febr.), str. 16.

TRDINA, Janez

1954 Zbrano delo. Knj. 6: Verske bajke, stare in nove; Bajke in povesti o Gorjancih (I. del). V Ljubljani: Državna založba Slovenije.

1956 Zbrano delo. Knj. 9: Črtice in povesti iz narodnega življenja. V Ljubljani: Državna založba Slovenije.

1959 Zbrano delo. Knj. 12: Bajke in povesti o Gorjancih (dopolnilo); Pisma; Dnevnik; Dodatek. V Ljubljani: Državna založba Slovenije, 1959.

1987 Podobe prednikov: zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870–1879. Knj. 1–3. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.

[ZUPAN, Josip]

1930 O župniku Holmarju in njegovih nenavadnih načinih zdravljenja. Jutro 11, št. 250 (28. okt.), str. 5.

[ŽAN, Janez]

1885 Prior Faustus, usmiljen brat, zdravnik na Kranjskem. Slovenec 13, št. 77 (7. april), str. 1; št. 78 (8. april), str. 1.

ŽERJAV, Mirko

1998 Tiho, tiho, čarodej prihaja. Celovec etc.: Mohorjeva založba.

ŽIDOV, Nena

2004 An Overview of the History of Homeopathy in Slovenia in the 19th Century. Medizin, Gesellschaft und Geschichte 23, str. 181–199.

342

ŽURGA, Janez

1969 Čudodelnik s Primskovega Jurij Humar (1819–1890). Celovec: Družba sv. Mohorja.

ŽURGA, Janez; MARŠIČ, Stanislav M.

1998 Čudodelnik s Primskovega: Jurij Humar, 1819–1890. Celovec etc.: Mohorjeva založba.

Arhiv nadškofijskega ordinariata v Ljubljani, Škofijski arhiv Ljubljana.

Dokumentacija Slovenskega etnografskega muzeja (zapisi terenskih ekip).

BESEDA O AVTORICI

Nena Židov, dr., muzejska svetovalka, kustodinja za socialno kulturo v Slovenskem etnografskem muzeju. Od leta 1997 do 2003 je bila urednica muzejske periodične publikacije *Etnolog* in več let urednica knjižne zbirke *Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja*. Doktorirala je z nalogo *Alternativna medicina v Sloveniji, Etnološki vidik* (1996). Objavila je knjigi *Ljubljanski živilski trg* (1994) in *Občina Ljubljana Bežigrad* (1991). V Sloveniji in tujini je objavila vrsto člankov na temo urbane etnologije, etnološke bibliografije in alternativne medicine. V zadnjem času se ukvarja tudi s preučevanjem šeg.

ABOUT THE AUTHOR

Nena Židov, Ph. D., is a museum adviser, curator of social culture at the Slovene Ethnographic Museum. From 1997 to 2003 she was chief editor of the museum's periodical *Etnolog* and for several years editor of the series *Library of the Slovene Ethnographic Museum*. She obtained her PhD with a dissertation entitled *Alternative medicine in Slovenia - The Ethnological Viewpoint* (1996). She has published two books, *Ljubljanski živilski trg* (1994) and *Občina Ljubljana Bežigrad* (1991). Dr. Židov has also published extensive range of articles on urban ethnology, ethnological bibliographies and alternative medicine in Slovenia and abroad. More recently her research work focuses on customs.

SUMMARY

JURIJ HUMAR AND HIS TREATMENT OF PEOPLE WITH MAGNETISM

The priest Jurij Humar (1819–1890) is one of Slovenia's most famous healers. After discovering his unusual powers quite accidentally in 1853, he developed and used them until his death. He had no explanation for his powers and established that they had most in common with Mesmer's *magnetism*. He developed his treatment methods from his own experiences and by reading treatises by other European magnetists. He started by treating teeth and later found out that he was capable of healing nearly every disease. Initially, he treated people by caressing the diseased body parts, later by moving his hands over the body and blowing. He also prepared magnetised aids like bread, water, sugar and paper for his patients to use at home.

His patients either came to see Humar, called him to their homes when necessary, or sent someone to collect a medicine. Humar was also regularly visited by women who sold his healing aids to people. With many patients he merely corresponded by letter, sending them magnetised aids (wafers or paper) by mail. He treated people free of charge and his patients showed their gratitude by bringing him various gifts: peasants usually gave him foodstuffs, prosperous people also money, which he used for the renovation of his church and to assist other priests and missionaries.

Humar treated people from all social classes: peasants, bourgeois, priests and aristocrats. Peasants usually turned directly to Humar for help, while the higher social classes did so only after they had exhausted all the options provided by the then official medicine. His patients came from the environs of Primskovo, from all parts of Slovenia, Austria (in particular from Vienna), and Germany (mostly from Bavaria). Humar's activities got him into trouble with professional physicians, who considered him a quack and reported him to the authorities on several occasions.

After Humar's death, people started attributing miracle powers to his grave, his church and its environs. They used to take earth, pebbles and plants from his grave, and tear off leaves from an adjacent linden. The belief in Humar's miracle powers has survived into the present. Many diseased people still travel to Primskovo, and the church keeps a book of supplications and thanksgivings.